

Vergaderjaar 2019–2020

31 985

Buitenlands beleid en handelspolitiek

Nr. 63

VERSLAG VAN EEN GESPREK

Vastgesteld 4 december 2019

De algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat en de vaste commissie voor Europese Zaken hebben op 6 november 2019 overleg gevoerd met **de heer Houben (Europese Commissie) inzake CETA (handelsverdrag EU-Canada)**.

Van dit overleg brengen de commissies bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,
De Roon

De voorzitter van de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
Kuiken

De voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat,
Diks

De voorzitter van de vaste commissie voor Europese Zaken,
Veldman

De griffier van de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,
Van Toor

Voorzitter: Bouali
Griffier: Meijers

Aanwezig zijn zes leden der Kamer, te weten: Alkaya, Amhaouch, Bouali, Diks, Van Haga en Voordewind,

alsmede de heer Houben.

Aanvang 13.40 uur.

De voorzitter:

Oké collega's, we gaan weer beginnen. Welkom aan de heer Houben hier in de Tweede Kamer. Hij zal zo dadelijk een korte presentatie houden. Ik stel voor dat u daarvoor, net als alle andere sprekers, vijf minuten neemt. Daarna geven we het woord aan de Kamerleden om vragen te stellen. Ik geef u het woord voor uw presentatie.

De heer Houben:

Dank u wel, voorzitter. Dank u wel voor de uitnodiging. Ik heb misschien tussen de vijf en de tien minuten nodig. Ik ben de enige spreker in plaats van een panel van vijf personen, en ik probeer antwoord te geven op de vragen die vanochtend zijn gesteld. Om recht te doen aan de complexiteit van die vragen, heb ik een bepaalde technische input die ik aan jullie mee wil geven als parlementariërs. Als jullie het goed vinden, zal ik daar tussen de vijf en de tien minuten voor nodig hebben.

De voorzitter:

Ik kijk heel eventjes naar de collega's, want ik denk dat een aantal Kamerleden daar bezwaar tegen hebben. Jullie hoeven niet je hand omhoog te steken. Ik doe even een rondje langs de Kamerleden of het akkoord is dat de heer Houben van de Europese Commissie iets langer zijn verhaal doet. Ik begin bij mevrouw Diks. Gaat u daarmee akkoord?

Mevrouw **Diks** (GroenLinks):
Uiteraard.

De voorzitter:

De heer Voordewind knikt ook ja. De heer Van Haga.

De heer **Van Haga** (Van Haga):
Graag.

De voorzitter:

De heer Weverling is akkoord, evenals de heer Amhaouch. Mevrouw Van Weerdenburg.

Mevrouw **Van Weerdenburg** (PVV):

Nee. We hebben net ook al een te lang reclamepraatje gehad, dus ik zie daar niks in.

De heer **Alkaya** (SP):

Zolang het inderdaad geen reclame wordt, vind ik het oké.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Nee, voorzitter, want ik vind ook de hele besluitvorming over deze rondetafel...

De voorzitter:

Mevrouw Ouwehand, heel kort eventjes.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

... niet oké. De Kamer had besloten hoe we het gingen doen. En toen heeft, met alle respect, de heer Houben zichzelf zo'n beetje opgedrongen om ook te mogen spreken en dan ook nog langer dan de rest. Dat vind ik echt niet in orde.

De **voorzitter**:

Het is duidelijk, mevrouw Ouwehand. De heer Houben is op uitnodiging van de Kamer hier aanwezig. Ik stel voor dat hij – een beetje een compromis – acht minuten neemt om zijn presentatie te houden. Dan is iedereen tevreden. Gaat uw gang.

De heer **Houben**:

Dank u wel. Ik wil iets over het verdrag vertellen naar aanleiding van de vragen die u vanochtend heeft gesteld, om daar waar er eventueel verwarring zou zijn, u op weg te helpen. Mijn doel is uitsluitend om u technische kennis mee te geven over wat er in het verdrag staat. Mocht u daarna nog vragen hebben, dan kan ik die zo veel mogelijk beantwoorden. Het is een belangrijk verdrag voor ons in Brussel. We hebben er zes jaar aan gewerkt. Het verdrag is een aantal keren opengebroken. Het is zeer controversieel geweest. Daarin erkennen we wat er ook maatschappelijk leeft, in de Europese Unie en in verschillende lidstaten. Het is een verdrag dat voor óns heel belangrijk is – ik zal zo dadelijk uitleggen waarom – maar het is ook voor Canada heel erg belangrijk. Ik denk dat het heel belangrijk is om dat ook te begrijpen. Canada is een land dat in zijn handelsrelatie heel veel spanning heeft met zijn eerste handelspartner, de Verenigde Staten. Zij zoeken eigenlijk een tweede anker, en dat zoeken ze bij Europa. Het is niet voor niets dat de Minister van Handel ook de Minister van Diversification heet in Canada. Dat weerspiegelt de wens om de Canadese economie minder afhankelijk te maken van die van de Verenigde Staten. Ik denk dat het heel belangrijk is om dat te onderkennen.

Het tweede is het traject. Wij zijn in Brussel heel erg voor een toegenomen interactie met nationale parlementen over de handelspolitiek. Ik wil dat heel duidelijk aan u meegeven. Dat begint eigenlijk helemaal aan het begin, als een mandaat wordt overeengekomen. Helemaal aan het begin zouden wij daarover meer met nationale parlementen van gedachten moeten wisselen. Om een voorbeeld te geven: het investeringsdoel van een investeringsparagraaf heeft in het mandaat gezeten vanaf het begin van deze onderhandelingen. Dat mandaat is unaniem door de lidstaten aan de Commissie gegeven en op basis daarvan hebben wij gedurende die zes jaar onderhandeld. Gedurende de onderhandelingen is het belangrijk dat die interactie mogelijk is. Dat gaat vaak via de Nederlandse regering in Brussel en vertegenwoordigers, maar wij proberen heel erg attent te zijn op wat er leeft in Nederland of in andere lidstaten, om zo een onderhandeling te sturen, zodat we het vertrouwen mogen hebben dat we uiteindelijk op de goedkeuring van nationale parlementen kunnen rekenen.

Ik wil kort iets zeggen over de noodrem, over waarden, over ICS en over de besluitvormingsprocedures. Over de noodrem zijn een aantal vragen gesteld. Voor de vleessector – dus varkens en rundvlees – zijn er quota. Als die quota eenmaal gehaald zijn, dan stopt het. Het is dus niet zo dat er een groeivoet is die tot het einde der dagen blijft groeien. In elke handelsverhouding is er altijd een noodrem. Er zijn in de WTO vrijwaringinstrumenten. Die blijven geldig, dus die kunnen we blijven inroepen, mocht er een probleem zijn in een bepaalde sector in Europa.

Over track and trace zijn een aantal vragen gesteld. Dat de Canadezen tot nu toe geen gebruik hebben kunnen maken van de vlees- en varkensquota komt volgens mij doordat ze hun productieproces nog niet omgebouwd hebben om het de Europese regelgeving te laten volgen. Dat laat zien dat

het certificeringssysteem, waarbij douaneambtenaren inderdaad moeten kunnen bevestigen dat er aan de normen wordt voldaan, werkt. De Canadese sector is immers nog niet klaar; ze zijn hem aan het uitbouwen. Voor wat betreft de waarden: de handelspolitiek is enorm in ontwikkeling op het ogenblik. Daar zit een enorme groei in en dat zie je ook weerspiegeld in dit CETA-verdrag. Piet Jan Kuijper heeft erop gewezen dat Canada als gevolg van de CETA-onderhandelingen twee ILO-verdragen heeft ondertekend, freedom of association en freedom of bargaining. Dat zijn er twee, en dat was niet gebeurd zonder de onderhandelingen over dit CETA-verdrag. Op het gebied van dierenwelzijn zijn er vorig jaar nieuwe regels met betrekking tot het transport van dieren aangenomen. Daar heeft ook de discussie tussen de EU en Canada toe bijgedragen. In het Regulatory Cooperation Forum, een van de overlegorganen die we hebben, zijn we dit jaar begonnen met dierenwelzijn te bespreken. Dat is een dialoog die we in de komende maanden en jaren zullen voortzetten. De standaarden met betrekking tot slachthuispraktijken enzovoorts liggen vast in de Europese rechtsorde, in de Europese wetgeving, en die zullen door CETA niet worden veranderd.

Wat de investeringen betreft, zijn de onderhandelingen over CETA opnieuw opengebroken in 2015 om recht te doen aan de maatschappelijke discussie die in lidstaten bestond over de bezwaren tegen ISDS. Dat heeft geleid tot het ICS-systeem. Het ICS is eigenlijk de overgang van een privaatrechtelijke geschillenprocedure naar een publiekrechtelijke geschillenprocedure, met een appelmogelijkheid en met het verankeren van het right to regulate, zoals de Canadese deelnemers in het hieraan voorafgaande gesprek duidelijk hebben gemaakt. Er is een vernauwing van de beroepsgronden. ICS kun je nu eigenlijk alleen maar gebruiken voor onteigening, voor discriminatie en voor inbreuk op fair and equitable treatment. De heel brede scope die er vroeger bestond, is – om ambtelijke taal te bezigen – gerepareerd via de nieuwe ICS-aanpak, die op termijn moet leiden tot een multilateral investment court, wat vergelijkbaar is met internationale instellingen zoals wij die begrijpen.

Voor wat betreft de besluitvormingsprocedure heb ik hier een brief die de Commissie vorig jaar aan een Europees Parlementslid heeft gestuurd om uit te leggen hoe het zit met de besluitvormingsprocedure en om duidelijk te maken dat de democratische procedures niet worden ondermijnd door dit verdrag. Ik kan dat heel kort uitleggen. Ik heb verder geen document voor vandaag voorbereid, maar ik wil dit graag aan u meegeven, dus dat doe ik bij dezen. Als de Commissie in de Joint Committee iets wil beslissen, moet ze daartoe natuurlijk wel bevoegd zijn. Ze kan dat niet in haar eentje doen. Dus die bevoegdheidsprocedure om een tarief versneld af te bouwen of om een equivalentie goed te keuren, is afhankelijk van de Europese rechtsorde. Als we daarvoor bijvoorbeeld goedkeuring van het parlement en de Raad nodig hebben, dan moeten we dat eerst aan het parlement en de Raad voorleggen. Als zij het eenmaal hebben goedgekeurd, kunnen we pas naar de Joint Committee gaan om dat in de Joint Committee overeen te komen. Dat kan alleen als we die goedkeuring hebben gekregen.

De voorzitter:

U hebt nog één minuutje.

De heer Houben:

Een laatste opmerking is dat buiten Europa, Canada de meest gelijkgestelde handelspartner van ons is. Ik wil eigenlijk aan u vragen of u één land buiten Europa zou kunnen aanwijzen, waarvan u zou zeggen: dat lijkt meer op ons dan Canada. Ik denk het niet.
Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Houben, voor uw presentatie. We gaan meteen door naar de vragen. Volgens mij was ik bij mevrouw Ouwehand gebleven. U mag nu als eerste. Ik vraag u om het kort en beknopt te houden, omdat u zelf hebt aangedrongen op een snelle beantwoording.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik hou het maar even concreet. We hoorden hiervoor van de Canadese ambassadeur iets wat echt niet waar is over het respecteren van elkaars standaarden en het daar ook niet aan afdoen. Ten eerste is de vraag waar de verwachting op gebaseerd is dat Canada de Europese regels wel even zou vormen. Alsof ze daar niet te maken hebben met boeren die op vergelijkbare Malievelden gaan protesteren als er strengere milieuregels dreigen. Ten tweede hebben we concreet gezien dat Europa na een heel lang gevecht en na het jarenlange wegstappen van wetenschappelijke rapporten, uiteindelijk toch gekomen is tot een beperking van het gebruik van neonics. Dat zijn die systemische landbouwgiften. Dan volgt Canada níét, dus dat is al vlag één. Canada legt dat niet aan zijn boeren op. Vervolgens heeft de Europese Commissie op verzoek van Canada voorgesteld om de maximale residulevels te verhogen. Dus zelfs het voedselveiligheidsaspect, dat dan wel gelijk zou moeten zijn... Als je in Nederland of Europa aardappels of andere groente teelt, met die neonics, dan mag er een bepaald niveau overblijven voordat je het in de supermarkt legt, en dat niveau is voor Canada verhoogd. Ik wil gewoon weten of dit een illustratie is van wat er in die committees gebeurt. Wij kunnen dat niet controleren. Die lobby van Canada heeft daar plaatsgevonden en het resultaat was dat niet onze standaarden aan Canada werden opgelegd, maar dat wij onze standaarden hebben versoepeld om Canadese boeren tegemoet te komen. Daar wil ik graag een reactie op.

De **voorzitter**:

Dank u wel, mevrouw Ouwehand. De heer Alkaya.

De heer **Alkaya** (SP):

Ik heb een soortgelijke vraag als ik in het gesprek hiervoor stelde aan de Canadese ambassadeur, namelijk of dat investeringsbeschermingsdeed tussen de EU en Canada nou daadwerkelijk ook economisch beargumenteerd kan worden, of dat het vooral een politiek signaal is. De heer Houben zegt daar nu over: geopolitiek gezien is Canada op zoek naar een andere partner, want ze willen minder afhankelijk zijn van de Verenigde Staten. Dan krijg ik toch weer de indruk – die kreeg ik net bij de ambassadeur ook al – dat het vooral een politiek signaal is, gericht op volgende verdragen, dus dat we een standaard willen zetten. Maar wij zitten hier vooral om te kijken wat de Nederlandse belangen zijn. Dat geopolitieke signaal is voor mij een bijkomend argument. Kan de heer Houben mij uitleggen of mij ervan overtuigen dat zo'n ICS goed is voor kleine Nederlandse ondernemers, goed is voor het maatschappelijk middenveld in Nederland, voor de Nederlandse vakbonden, voor de hardwerkende mensen in Nederland? Of is het eigenlijk alleen maar een politiek signaal dat de Europese Commissie en Canada de wereld in willen zenden, namelijk dat het neoliberalisme nog steeds springlevend is, terwijl wij het toch echt aan het begraven zijn?

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Alkaya. Mevrouw Van Weerdenburg van de PVV.

Mevrouw **Van Weerdenburg** (PVV):

Voorzitter. Ik wil de Europese Commissie hier vandaag niet nog meer spreektijd geven dan ze al gehad heeft. Dus kortheidshalve sluit ik mij aan bij de vorige twee sprekers en hun vragen.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Van Weerdenburg. De heer Amhaouch van het CDA.

De heer Amhaouch (CDA):

Voorzitter, dank u wel. Twee zaken. De heer Brakman van de Rijksuniversiteit Groningen had het er in de vorige ronde over dat we niet alles in zo'n verdrag moeten stoppen. Eerst sec handel, en dan komt daarna duurzaamheid, eerlijke arbeid en ga zo maar door. Maar dan toch. Als je kijkt naar het CETA-verdrag, dan is mijn vraag aan de heer Houben welke positie de ngo's hebben. Er zijn namelijk partijen in dit huis die zeggen: die ngo's hebben helemaal niks te vertellen en die doen helemaal niet mee. De vraag is: hebben ze een bepaalde positie en hoe kunnen ze die invullen binnen het kader van CETA?

De voorzitter:

Dank u wel. Ik kijk even naar de heer Weverling. Wilt u nu een vraag stellen of bij de tweede batch? Dat laatste. Dan geef ik nu het woord aan de heer Houben voor de beantwoording van de drie vragen die gesteld zijn.

De heer Houben:

Dank u wel. Ik denk dat ik expliciet vast kan stellen dat CETA niet leidt tot een verlaging van onze gezondheids- of andere normen. Dat is een kernpunt van de Europese handelspolitiek op het ogenblik. De procedure om bijvoorbeeld een gmo of minimum importtolerantie goed te keuren, waar u naar vroeg, wordt door Europese wetgeving vastgesteld. Dat is onze interne rechtsorde en die wordt door CETA niet veranderd. Als u het daar niet mee eens bent, dan moet dat in de Europese rechtsorde veranderd worden en dan verandert ons beleid. Dat is het traject waarlangs dat gebeurt.

Dan de investeringsbescherming. Het nieuwe raamwerk dat wij hebben, probeert een evenwicht te bereiken tussen het garanderen van het recht van overheden om te reguleren – dat staat heel erg vast – en het beschermen van belangen van buitenlandse investeerders in bepaalde, goed gedefinieerde gevallen, waarin hun eigendomsrechten worden aangetast. En nogmaals, dat gaat alleen over schadevergoeding. Het gaat niet om de onderliggende regel, die in een democratie wordt aangenomen.

Waarom met Canada? Dat heeft te maken met de ontwikkeling van de internationale handelspolitiek. Wij zijn als Europa netto-exporteurs van kapitaal. Daarbij moet u niet alleen denken aan multinationale bedrijven, maar ook aan pensioenfondsen, die de spaarcentjes van burgers internationaal beleggen. Europa is netto-exporteur van kapitaal. Dat probeer je te beschermen, zodat je dezelfde bescherming in den vreemde hebt die je binnen de Nederlandse rechtsorde ook hebt. Dan heb je te maken met een coherentie-uitdaging. Je kan niet over vijf jaar met China onderhandelen en vragen om een handelsverdrag te sluiten met zo'n instrument erin, als dat niet onderdeel is van je coherente handelspolitiek in het algemeen. Ik denk dat dat de reden is waarom op Europees niveau die weg is ingeslagen.

Voor de toegang van ngo's tot de mechanismen van handelsverdragen is CETA ook vernieuwend. Je hebt voor het eerst domestic advisory groups. Dat zijn platforms die bij elkaar komen en waar dus ook ngo's toegang toe hebben. Als de ambtelijke organisaties aan beide kanten bij elkaar komen, kunnen ngo's ook input geven om het verdrag verder te ontwikkelen, om het op een andere manier in te vullen. Die mogelijkheid wordt voor het eerst geboden via dit verdrag.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan ga ik naar de heer Weverling van de VVD.

De heer **Weverling** (VVD):

Dank u. Het was op zich allemaal heel helder en duidelijk. Dank voor uw bijdrage. Ik denk dat het antwoord nee zal zijn, maar is het denkbaar dat er opnieuw onderhandeld wordt als er geen groen licht uit Nederland komt?

De **voorzitter**:

Dank u wel. De heer Van Haga.

De heer **Van Haga** (Van Haga):

Dank u wel voor dit heldere betoog. Ik ben het helemaal met u eens. Canada lijkt natuurlijk op ons. Het heeft dezelfde standaarden, waarden, cultuur enzovoort. CETA is goed voor ons. Het splijtende thema lijkt toch dat ICS te blijven. U gaf net aan dat het al een verbetering is ten opzichte van het ISDS. Ik vond het ISDS overigens helemaal niet zo slecht, maar goed. Er is een vernauwing geweest van de beroepsgronden. U heeft dat allemaal uitgelegd. Er is een balans tussen de overheid en de investeerder gevonden. Ik zit altijd wat meer aan de kant van de investeerder, want ik vertrouw de overheid over het algemeen niet, maar dat is nu goed geregeld. Kunt u mij uitleggen hoe het komt dat voornamelijk linkse partijen toch zo tegen dit ICS blijven, terwijl dit al een hele uitgekledede versie is om onze ondernemers te beschermen?

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik geef het woord aan de heer Voordewind van de ChristenUnie.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):

Dank u wel, voorzitter. Dank voor uw komst. Het is goed om wat helderheid te krijgen. Mijn vraag is: wat gebeurt er als de ratificatie wordt uitgesteld? We krijgen van onze regering het antwoord dat dat een onontgonnen gebied is. Maar stel dat we niet ratificeren en dat we het uitstellen. Dan treedt toch alleen het ICS niet in werking? En dan gaat 95% toch gewoon door? Kunt u daarop reageren?

Mijn tweede punt gaat over het volgende. U zegt ook dat de registratie en de inspectie op boerderijniveau in Canada nog niet op orde is. Daarom zal je zien dat weinig vlees van varkens en rund deze kant op komt. Die quota worden dus niet gehaald. Maar het zegt toch heel veel dat het heel lastig is om dat te controleren? De normen zijn misschien wel hetzelfde, maar het is heel lastig om dat op boerderijniveau in Canada te controleren, en dat zal in de toekomst dan toch ook lastig blijven?

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Voordewind. Mevrouw Diks van GroenLinks.

Mevrouw **Diks** (GroenLinks):

Dank u wel, voorzitter. De Europese Commissie gaat uit van een soort Europeanisatie van Canada, net zoals er bij toekomstige lidstaten altijd van Europeanisatie wordt uitgegaan. We gaan daarvan uit door ze steeds dichter aan de borst te klemmen. Laat ik het zo maar zeggen. U geeft aan dat Canada van alle landen die u kent het meest vergelijkbaar is met Nederland. Ik ben mij zeer bewust van de juridische structuur, maar u moet toch toegeven dat de voedselproductie en het dierenwelzijn in Canada niet in de buurt komen van wat wij hier in Nederland acceptabel vinden? Ik vind het de omgekeerde wereld. Net als bij toetredende lidstaten, wil je dat zo'n land zich eerst bewijst in Europese zin, naar Europese waarden en normen, en dan pas laat je zo'n land toe. Dat doen we niet bij dit soort verdragen. We gaan nu misschien meteen het verdrag goedkeuren, om vervolgens met elkaar in gesprek te gaan over hoe het beter zou kunnen in Canada. Ik vind dat echt de omgekeerde wereld. Je

zou zo'n verdrag als hefboom willen gebruiken, maar die kans hebben we blijkbaar laten liggen. Daar zou ik u graag over willen horen. Er is jaren met elkaar gesproken over het arbitragesysteem. Je zou kunnen zeggen dat de tijden inmiddels zijn veranderd, want in de handelsverdragen waarover we nu spreken, komt het bijna al niet meer terug. De gedachte dat dat nodig is tussen nette, juridisch goed georganiseerde landen hebben we eigenlijk al losgelaten. Is de constructie met het ICS inmiddels niet achterhaald?

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Diks. Ik geef het woord weer aan de heer Houben.

De heer Houben:

Dank u wel. Als ik even met de laatste vraag zou mogen beginnen: het investeringsframework is ook ontzettend in ontwikkeling en aan het veranderen. Dat kan je zien aan het verschil tussen wat er met het ISDS was en wat er nu met het ICS is. Maar de doelstelling van de Europese Unie is wel om toe te werken naar een multilaterale organisatie, dat multilateral investment court, waarin dat evenwicht moet worden gevonden en waarin je dus een publiekrechtelijke procedure mogelijk maakt. Het is volgens mij niet zo dat het hele investeringshoofdstuk terzijde wordt geschoven. Het moet alleen zo geborgd worden dat het op maatschappelijke steun kan rekenen.

Dan de vraag over dierenwelzijn. We hadden het hiervoor ook over de werknemersrechten. Je kunt een derde land niet volledig veranderen via de handelspolitiek. Dat is ook niet de doelstelling. Het is wel zo dat een Canadese boer de keuze heeft om producten die van deze keten afkomstig zijn, naar de Europese Unie uit te voeren. In dat geval moet hij zijn supply chain dus aanpassen. Hij kan dan geen groeihormonen gebruiken enzovoort. Hij moet dan aan alle Europese voorwaarden voldoen. Daar heeft hij een aantal jaren voor nodig. Omdat er nu nog tijd nodig is om de productie om te schakelen, wordt er nu nog geen gebruik van die quota gemaakt. Maar een Canadese boer heeft dus die keuze. Als hij producten naar ons wil uitvoeren, zal hij die normen moeten respecteren.

De vraag over het investeringshoofdstuk in het algemeen moet u aan de Nederlandse regering voorleggen. Die vraag doet zich echt op politiek niveau voor. Mocht u als parlement tot de keuze komen dat het hele verdrag eigenlijk niet goedgekeurd kan worden vanwege de investeringsparagraaf, dan is dat een politiek probleem voor de Nederlandse overheid. Die moet dat in eerste instantie samen in de Raad proberen op te lossen. Dat komt dan te zijner tijd terug bij de Commissie, maar dat is pas op het moment dat het politieke proces tussen de regering en de Raad doorgang heeft gevonden.

De voorzitter:

Dank u wel. Gelet op de tijd moeten we echt afronden. De heer Voordewind heeft gedurende deze vier blokken nog geen verklarende vraag gesteld, dus ik sta hem toe om even kort iets te zeggen.

De heer Voordewind (ChristenUnie):

Heel kort, voorzitter. Mijn vraag was niet wat er gebeurt als we niet ratificeren, maar wat er gebeurt als we het uitstellen. Dan treedt toch alleen het ICS-deel niet in werking? En de rest, de overige 95%, gaat dan toch gewoon door?

De heer Houben:

Dat klopt.

De voorzitter:

Meneer Houben, heel veel dank voor uw presentatie. Het was heel verhelderend. Fijn dat u op uitnodiging van de Kamer hier bent gekomen om dat toe te lichten. Ook zeer veel dank aan alle Kamerleden. We hebben vandaag nog een technische briefing aan het einde van de dag, dus ik hoop iedereen daar te zien.

Sluiting 14.05 uur.